

KERSENBLOESEM IN MAUTHAUSEN

Kersenbloesem in Mauthausen

Francis Baker

Schrijver: Francis Baker
Omslagontwerp: Tineke den Bakker, Frans le Fèvre
Eerste druk 2021
Tweede druk 2024
ISBN: 9789465018225
NUR: 300
© Francis Baker

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de auteur.

‘G’t hot nit gekent zayn umetum, hot er beshafn die libe’

(Omdat de Eeuwige niet overal kon zijn, heeft hij de liefde
geschapen)

Voor Hartog

Amsterdam 26 december 1890 – Mauthausen 7 oktober 1942

Met dank aan David M. le Fèvre voor het historisch
onderzoek naar Hartog

1.

De regen hing als een fijnmazig en wazig gordijn over de gracht en voelde koud en plakkerig aan, als een natte sjaal die in de wind tegen je gezicht waait. De straatlantarens waren vroeg aangesprongen in een poging de duisternis te verdrijven en zij gaven een wittig diffuus licht alsof je door een beslagen bril keek.

Fietsers en automobilisten kropen gehaast over de gracht en gaven elkaar nauwelijks de ruimte. Voetgangers sprongen, alsof zij een kinderspel beoefenden, bij voortdurend de stoepen op en af, veelal ook gehaast om zo snel mogelijk thuis te komen.

De natte, waterkoude en winderige novemberavonden waren niet zijn favoriete momenten. Zij hadden vaak een naargeestig effect op zijn stemming. Zijn moeder noemde dat zijn Joodse somberheid. Hij kon niet ontkennen dat hij zich al weken onplezierig en neerslachtig voelde. Waardoor het precies kwam, kon hij niet goed duiden.

Als hij op het instituut wel eens iets zei over zijn stemming in relatie tot de tijd van het jaar, werd er door de meeste van zijn collega's nauwelijks op gereageerd. Hij was er inmiddels aan gewend.

Wel was er dan altijd iemand die zeurde over de mooie Indian Summers in de Verenigde Staten met zijn bontkleurig gebladerde bomen. Meestal was dat uitsluitend bedoeld om te laten blijken dat de betreffende daar eens was geweest en graag gezien wilde worden als een wereldreiziger, want het had geen enkele relatie met de Nederlandse maand november. Wisten zij veel.

Hij had zijn buik inmiddels vol van dit zich steeds volgens vaste patronen herhalende geneuzel. Het was ook wel inherent aan zo'n inmiddels treurige werkplek op dit instituut, had hij vaak gedacht, waar elke dag, elke week en elke maand hetzelfde leken, jaar in jaar uit.

Hij speelde daarom al enige tijd met het idee hier voorgoed te vertrekken. Maar waarheen? Een goed antwoord op die vraag had hij nog niet gevonden.

Nathan Sjouwerman werkte op het Instituut voor Moderne Geschiedenis van de Universiteit van Amsterdam aan de Kloveniersburgwal en was daar al enige tijd hoofddocent met als onderzoeks- en lesopdracht de geschiedenis van de Europese Joden in de twintigste eeuw.

Hij gaf twee keer per week een hoorcollege over het onderwerp, een voor eerstejaars studenten en een voor doctoraalstudenten, en hij begeleidde de bijbehorende werkcolleges. Tevens had hij twee promotieplaatsen onder zijn hoede die feitelijk toebehoorden aan zijn baas, een hoogleraar moderne geschiedenis. Maar deze liet echter al het werk aan hem over en ging bij de promoties de veren in zijn eigen reet steken.

Twee keer per jaar nam hij tentamens af over de stof van zijn colleges, en na het zomerreces begon de hele riedel weer van voren af aan, met andere gezichten maar met dezelfde houding van de studenten, met dezelfde vragen en dezelfde grappen van zijn kant en met dezelfde dia's, die inmiddels de nodige slijtage en gebrek aan actualiteit begonnen te vertonen. Dit gold in hoge mate ook voor de bij zijn lessen behorende collegeklappers. Hij moest er maar niet te lang over nadenken, want dan zou zijn somberheid alleen maar toenemen.

Veel contact met zijn studenten had hij niet, zo af en toe had hij een praatje met een van hen tijdens de pauze en het koffiedrinken en telkens bleek hem weer hoe zijn wereld inmiddels ver verwijderd was van hun wereld. Zij waren op school, terwijl hij de illusie had wetenschappelijk werk te verrichten.

Soms, heel soms werd hij getroffen door een vrouwelijke student, die door haar prettig voorkomen en meestal niet door haar goede vragen, want die combinatie kwam helaas zelden voor, zijn aandacht had getrokken terwijl hij college gaf.

Hij had altijd een gevoelig oog voor vrouwelijk schoon gehad, maar dit soort ervaringen in zijn bestaan waren uitzonderingen. Daarna sloeg de saaiheid weer snel toe, en leek alles vandaag zoals het gisteren was en morgen zou zijn.

Hij vond vooral die voortdurende herhalingen in zijn werk erg frustrerend worden. Het gaf hem meer en meer het idee van een katholieke processie, veel energie in de stappen en weinig vooruitgang.

Promovendi begeleiden, artikelen en boeken lezen en zelf artikelen schrijven op basis van zijn onderzoek, soms alleen, soms in samenwerking met anderen, vond hij feitelijk de aardigste kant van zijn werk.

Toch berustte zijn werk en wat hij deed niet op een toevaligheid, hij was er min of meer ingezogen door het verleden van zijn moeder. Het was uiteindelijk echter wel een bewuste keuze geweest; zijn studie en huidige werk.

Al lang voordat hij had besloten geschiedenis te gaan studeren, was hij geconfronteerd met de enorme impact die de Tweede Wereldoorlog, en met name de vervolging van de Joden, op zijn opvoeding had gehad.

Veel in zijn jeugd werd daardoor bepaald. Feitelijk was de oorlog voor hem nooit geëindigd en had zij in al haar hevigheid doorgewoed in het gezin waar hij deel van uitmaakte. De gebeurtenissen die in het leven en in de familie van zijn moeder hadden plaatsgevonden en die haar leven hadden bepaald, dus ook haar moederschap, hadden onvermijdbare effecten gehad op alle aspecten van zijn vroege jeugd en adolescentie. Hij had dat altijd lijdzaam ondergaan omdat hij al vrij snel tot het besef was gekomen dat hij het zijn moeder onmogelijk kwalijk kon nemen.

Zijn moeder was in de jaren twintig van de twintigste eeuw geboren in een groot en arm Joods gezin. Behalve vader en moeder waren er acht kinderen, twee meisjes en zes jongens. Zij waren van origine Asjkenazische Joden, in Nederland vaak Hoogduitse Joden genoemd.

De familie was vele decennia eerder in Nederland beland na een migratie, of liever gezegd een vlucht, van haar grootouders en overgrootouders voor de pogroms in Noordoost-Europa, met name Noordoost-Polen en de Baltische staten. Haar vader, Hartog Stern, zijn opa, was een scharrelaar, die zijn kost verdiende met gefingeerd kunstenaarschap of tijdelijke louche baantjes. Haar moeder, zijn oma, was al jong overleden waardoor de kinderen nu eens hier en dan weer eens daar verbleven. Dit gaf vanzelfsprekend weinig stabiliteit en veiligheid in de opvoeding van zijn moeder.

Hartog was vlak voor de oorlog opnieuw in het huwelijk getreden met een Joodse vrouw, naar haar eigen zeggen een pianopedagoge, uit het toenmalige Breslau. Het grootste deel van de kinderen was toen al het huis uit of uit huis geplaatst. Nathan wist niet beter dan dat zij zijn oma was.

Herhaaldelijk had zijn moeder deze geschiedenis aan hem verteld, alsof zij zich voor haar opvoeding en jeugd telkens weer bij hem moest verontschuldigen.

Uiteindelijk had de familie zich, na vele omzwervingen, in Amsterdam gevestigd, waar zijn moeder was opgegroeid.

Zijn opa en oma had hij nooit gekend. Zij waren, volgens zijn moeder, door de nazi's al snel in 1942 opgepakt en afgevoerd naar de concentratiekampen en direct vermoord. Het gevolg was dat hij maar twee grootouders had terwijl de meeste van zijn vrienden er vier hadden. Hij had dat altijd vreemd gevonden.

Dit en vooral ook het feit dat zijn moeder niet had kunnen of willen vertellen hoe de familiegeschiedenis nu precies in elkaar stak, waren voor hem krachtige motieven geworden om voor de studie geschiedenis te kiezen. Hij had zich daarbij voorgenomen om uiteindelijk de waarheid en werkelijkheid van de geschiedenis van zijn familie in de oorlog te onderzoeken. Hij moest, ook voor zijn eigen gemoedrust, weten hoe Hartog en zijn vrouw waren vermoord.

Nadat zijn grootouders waren opgepakt en gedeporteerd, verbleef zijn moeder op verschillende adressen, waarbij zij

het laatste jaar van de oorlog was ondergedoken op een boerderij in de kop van Noord-Holland.

Na de oorlog was zijn moeder getrouwd met zijn vader, Abraham Sjouwerman, die samen met zijn ouders ondergedoken had gezeten op een boerderij in Drenthe. De ouders van zijn vader waren beiden enige tijd na de oorlog gestorven, als kind had hij ze nog wel gekend hoewel hij geen scherpe herinneringen aan ze had. Ook zijn vader en moeder waren kortgeleden achter elkaar overleden. Het gevolg was, behalve het diepe gemis en verdriet dat hij voelde, dat er ook geen mogelijkheid meer was om nog eens de brandende vragen die hij over zijn opa Hartog en zijn oma had met zijn moeder proberen te bespreken.

Die onbegrepen en confronterende geschiedenis en de gruwelijke moorden op zijn grootouders en verdere familie, en niet alleen op zijn grootouders maar op alle zes miljoen Joden, speelden meer en meer een rol in zijn verlangen uit Nederland te vertrekken.

Toch was het niet alleen dit en zijn gebrek aan plezier in zijn werk dat hierbij mee speelde, maar ook zijn negatieve gevoelens die toch vaak op onverwachte momenten de kop opstaken en waarvan hij de oorzaak zocht in zijn huidige situatie.

Maar dat, hoewel belangrijk, was niet het belangrijkste. Het toenemend antisemitisme in West-Europa en dus ook in Amsterdam, was voor hem mede een overweging om te stoppen met dit werk en dit land te verlaten. Vanuit zijn professionele achtergrond volgde hij deze ontwikkeling op de voet. Hij wist vanzelfsprekend maar al te goed dat het uiteindelijk ook hem kon raken.

Hij had het altijd opmerkelijk gevonden dat er voor de uitsluiting van Joden een apart woord was, namelijk antisemitisme, terwijl de uitsluiting van anderen, zoals gekleurde mensen, Marokkanen, Turken en andere etnische groepen, werd aangeduid en afgedaan met het woord discriminatie.

Vaak had hij zich afgevraagd hoe dat kwam. Meestal werd als argument, in zijn ogen een vals argument, aangevoerd dat de Joden de Verlosser hadden vermoord en daardoor een afzonderlijke en negatieve plaats in de geschiedenis hadden gekregen en verdienden. Die plaats rechtvaardigde een eigen woord voor de ontkenning en afwijzing van deze groep, die als moordenaars van het goede werden gezien.

Om verschillende redenen was hij van mening dat dit niet waar kon zijn. Immers voordat Jezus ook maar een voet op deze aardbodem had gezet, werden de Joden als groep al vervolgd in Babylonië en Egypte en niet alleen daar, in de hele Vruchtbare Halvemaan werd altijd met een schuin oog gekeken naar de Joden. Hij had daarom de overtuiging dat eerder hun monotheïstische religieuze opvattingen te midden van al die veelgoderij van andere volkeren had geleid tot hun bijzondere en kwetsbare en bedreigde positie.

Als het specifiek gaat om de Jodenhaat van de nazi's, moest dit volgens hem veel eerder worden gezocht in het feit dat de nationaalsocialisten het Duitse verlies van de Eerste Wereldoorlog weten aan een groot mondiaal Joods complot. Dit was natuurlijk aanwijsbare onzin. Echter, als je een stok nodig hebt om te slaan, zul je die altijd vinden.

Thuisgekomen hing hij zijn natte overjas op een knaapje aan de kapstok, in de hoop dat de jas morgen droog genoeg was om weer aan te trekken, want het salaris van een hoofd-docent was niet toereikend om voor elke dag een andere aan te schaffen.

Langzaam liep hij, nadat hij de post, die eruitzag als nat behang met grote ezelsoren, van de deurmat had opgeraapt, naar zijn werkkamer waar hij de verzameling papieren op zijn bureau deponeerde. De reclame en ander onbelangrijk drukwerk werden zorgvuldig door hem verwijderd en versnipperd boven de prullenbak.

Zin zijn avondeten te bereiden had hij eigenlijk niet, ook had hij geen trek. Vaak nam hij dan een kop soep, klaarge-maakt met een onduidelijk extract uit een zakje, aange-

lengd met heet water. Ook nu werd dat, staande naast zijn bureau, zijn avondmaaltijd. Daarna zette hij de lege beker op een klein tafeltje waar een schemerlamp op stond die hij vervolgens aanknipte. In het zwakke licht liep hij terug naar zijn werkplek.

Ongecoördineerd liet hij zich zoals bijna iedere dag in de bureaustoel vallen, die schuin achter zijn bureau stond. De onverbiddelijke wetten van Newton zorgden ervoor dat hij een trage rotatie maakte terwijl zijn stoel langzaam in beweging wilde komen. Hij verhinderde dat door met een hand het bureaublad aan de rand vast te pakken. Vervolgens deed hij de leeslamp aan die in de hoek van het werkblad stond.

De post, die hij inmiddels sorteerde, voelde nog steeds klam aan. Zoals gebruikelijk legde hij de rekeningen en andere vermoede administratieve post opzij en concentreerde hij zich eerst op de twee vakbladen die in de stapel zaten.

Het betrof Het Tijdschrift voor Geschiedenis en History Today. Als altijd bladerde hij schuin door de tijdschriften om een beeld van de inhoud te krijgen. Niet altijd hadden alle artikelen zijn belangstelling.

Dit keer werd hij in het Tijdschrift voor Geschiedenis getroffen door een paginavullende aankondiging van de Universiteit van Tel Aviv, een instituut dat hij kende vanwege de publicaties op zijn vakgebied. Het bleek een personeelsadvertentie te zijn.

Er werd gezocht naar een hoofddocent en onderzoeker met de titel associate professor met een les- en onderzoeksopdracht gelijk aan zijn huidige vakgebied en werkzaamheden. Hij nam de tijd en las de aankondiging nauwkeurig door en vond geen onderwerpen en eisen waarvoor hij niet gekwalificeerd zou zijn. Integendeel, het gevraagde was ongeveer tachtig procent van zijn huidige werk.

Wat betreft zijn publicaties zou het zeker geen probleem zijn want die hadden altijd voldoende belangstelling getrokken en hij kreeg er vaak veel reacties op van wetenschappers in het vakgebied van over de gehele wereld. Ook

had hij voldoende educatieve ervaring, dat kon het dus niet zijn.

Hij betrapte zichzelf erop dat hij koortsachtig bezig was het opgewekte enthousiasme te temperen. Op zich vreemd, want de functie was precies wat bij hem paste en het bood hem een unieke gelegenheid hier eindelijk te ontsnappen.

De vieze, koude en natte novemberdagen zouden dan ook tot het verleden behoren. Het was hem immers bekend dat de maand november in Tel Aviv nog altijd zeer aangenaam was met veel zon en temperaturen in de twintig graden Celsius. Het zou daarom tegelijk een geweldig positief effect op zijn somberheid kunnen hebben.

Hij las de bladzijde met de aankondiging nogmaals zorgvuldig. Hij had inmiddels besloten in te gaan op de uitnodiging in de advertentie en te solliciteren.

Vastberaden zette hij zijn computer aan, meldde zich aan en klikte vervolgens op het icoontje van de tekstverwerker en wachtte op het startscherm.

Nog op tijd beseftte hij dat zijn brief vanzelfsprekend in het Engels moest, hoewel dat niet was aangegeven. Op zich geen probleem voor hem, omdat al zijn publicaties in die taal waren.

Zorgvuldig typte hij de zinnen die zijn motivatie om te reageren bevatten, zijn werkzame geschiedenis en zijn werkresultaten. Een lijst van publicaties en zijn educatieve prestaties hoefde hij niet te typen, deze waren vervat in een reeds bestaand bestand, gelukkig in het Engels, dat hij daarom eenvoudig in de nieuwe tekst kon plakken.

Na het geheel zorgvuldig te hebben nagelezen en een blik te hebben geworpen op de opmaak, ondertekende hij de brief met naam en titel, ruimte latend voor een persoonlijke, met de pen gezette handtekening.

Hoewel hij vanwege het weer al had besloten deze avond niet zijn gebruikelijke avondwandeling te maken, kwam hij toch op dat besluit terug om direct de brief te kunnen pos-

ten. Wel moest hij nog even zoeken welke frankering voor Israël noodzakelijk was. Maar dat was snel gevonden.

Gehaast, alsof hij de trein moest halen, liep hij naar de gang en schoot zijn nog klamme overjas aan. Buiten bleek dat het nog steeds waaide, echter de regen had het opgegeven. De brievenbus was twee blokken verder, niet meer dan vijf minuten lopen.

Verwachtingsvol duwde hij de brief in de daarvoor bestemde opening en gaf deze met zijn vlakke handpalm een bemoedigend tikje mee.

2.

Nog een keer keek hij vanuit de hal naar de woonkamer waar hij zoveel uren had doorgebracht. Zijn vertrouwde bureau en bureaustoel stonden niet meer op de bekende plek. Alleen aan de slijtage van de vloerbedekking kon hij nog zien waar zijn stoel altijd had gestaan en had bewogen onder zijn gewicht. Eigenlijk schaamde hij zich een beetje voor die vloerbedekking.

Nu zijn spullen waren opgehaald door de verhuizer en naar een opslagruimte in de buurt waren gebracht, zag je duidelijk de sporen van verval en verwaarlozing. Dat gold niet alleen voor de vloerbedekking, maar eigenlijk voor alles in de woning. Het huis zag er precies zo uit als toen hij het zes jaar geleden had gekocht: oud en vervallen. Hij had het voor een “zacht prijsje” overgenomen want zoveel kon hij zich toen niet veroorloven. Wel had hij zich bij aankoop voorgenomen het huis grondig te renoveren, maar dat was er nooit van gekomen.

In het begin had het hoofddocentschap, en dan met name het lesgeven en het voorbereiden hiervan, veel van zijn tijd opgeslokt. Hierdoor had hij thuis geen zin meer gehad om zoiets groots als een renovatie aan te pakken. En toen hij eenmaal gewend was aan zijn positie bij de universiteit had hem dat al heel snel een mistig gevoel van routine en verveling gegeven waardoor hij het nog net kon opbrengen om als hij thuiskwam voor zichzelf te zorgen en wat vakbladen te lezen. Bovendien had hij na enige tijd besloten, dat als je lange tijd ergens middenin zit je als vanzelf allerlei ergernissen aanvaardt.

Maar nu voelde hij een levendigheid die hij lang niet had ervaren. Het was allemaal zo makkelijk en snel gegaan. Twee weken nadat hij zijn sollicitatiebrief had verstuurd aan de Universiteit van Tel Aviv werd hij al gebeld. Hij was net weer terug in zijn kamer na een hoorcollege voor eerstejaars studenten en had zoals gewoonlijk op het punt gestaan

zich over te geven aan een van zijn sombere buien, toen de telefoon ging.

Aan de andere kant van de lijn vertelde een dame in perfect Engels dat zij belde namens het bestuur van de faculteit Sociale Wetenschappen van de Universiteit van Tel Aviv en dat het faculteitsbestuur positief was over zijn sollicitatie. Zij wilde op korte termijn een afspraak met hem plannen om de details verder te bespreken. Hij was verrast geweest over zijn reactie. Het leek alsof hij een sprankje licht omhoog voelde komen in zijn buik, alsof de directheid van haar boodschap had gezorgd voor een barstje in zijn ondoordringbare muffigheid. Hij had zelfs enthousiast gereageerd op haar voorstel de volgende dag al een gesprek te hebben met twee leden van het faculteitsbestuur en met een van de professoren van de subfaculteit Joodse geschiedenis.

Ook daarna was het vlot verlopen. Na een van beide kanten zeer positief gewaardeerde video-vergadering, werd afgesproken dat hij twee maanden later zou starten als associate professor van de subfaculteit Joodse geschiedenis, met als specialisatie de geschiedenis van de Joden in de twintigste eeuw. Hier zou hij eveneens zowel gaan lesgeven als onderzoek doen.

De dame die hem had gebeld over de afspraak bleek niet alleen direct maar ook slagvaardig. Zij had meteen na de bevestigende reactie van beide partijen het initiatief genomen van alles voor hem te regelen op administratief, logistiek en juridische gebied. Hij had dat heel graag aan haar overgelaten want hij vond dat allemaal maar gedoe. Zij had zelfs een koper voor zijn woning gevonden: een net afgestudeerde Israëlische arts die in Nederland onderzoek ging doen naar dementie bij jongeren.

De onderhandelingen over de prijs had hij wel zelf willen doen en hij was zeer tevreden geweest over het resultaat. In zes jaar tijd was de opbrengst van zijn woning verdubbeld en dat zonder de renovatie.

Hij had een diep gevoel van triomf ervaren, als een jongvolwassen leeuw die na een lange tijd van vasten het genoe-gen had geproefd zijn eerste prooi te vangen.

Een maand voor zijn reis naar Tel Aviv hoefde hij alleen nog maar naar het ministerie van onderwijs in Den Haag voor wat stempels, zodat zijn diploma's ook in Israël hun waarde hadden, en naar de Israëlische ambassade om de Israëlische nationaliteit bevestigd te krijgen. Na advies van een van zijn nieuwe collega professoren had hij besloten ook de Nederlandse nationaliteit te behouden; dan kon hij altijd weer terug als het hem zou tegenvallen of in het geval van ernstige politieke onrust.

Omdat hij Joods was en door zijn opvoeding uitstekend Hebreeuws en Ivriet las, zou de periode van inburgering in Israël, het Aliyah doen, naar alle verwachting kort zijn en bovendien volledig door de Universiteit van Tel Aviv worden begeleid.

Hij hoorde de claxon van een auto en keek door het raampje in de voordeur naar buiten en zag dat het al begon te schemeren. Door de barst in het raampje leek het alsof er twee taxi's op hem stonden te wachten. Een voor vertrek naar Tel Aviv en de ander alvast voor de terugreis, dacht hij grinnikend.

Hij zwaaide zijn tas over zijn schouder en pakte de twee koffers. Er was niemand die hem uitzwaaide en hij vroeg zich opeens af of hij wel goed afscheid had genomen van zijn collega's en studenten van de universiteit. Er was wel koffie met gebak geweest, dat had Saskia de afdelings-secretaresse georganiseerd.

Verder waren er praatjes gehouden: een lange nogal formele toespraak door Van Balen, de hoogleraar van de vakgroep, en een wat meer ludieke door twee studenten die hij had begeleid. Nu hij er weer over nadacht had hij zich helemaal niet herkend in die verhalen. Het waren van die vertelsels die met een summiere aanpassing weer zouden kunnen worden gebruikt voor een volgende collega die zou vertrek-

ken. Dat soort praatjes hield hij zelf namelijk ook altijd. Maar nu het zijn eigen vertrek betrof voelde hij toch een voorzichtige teleurstelling. Hij wist ook wel hoe dat kwam. Hij was heel goed in zijn vak en hij kon uitstekend lesgeven. Hij kon ook goed samenwerken, dat kreeg hij vaak te horen van zijn collega's, maar dat samenwerken had voor hem als doel in zo'n kort mogelijke tijd het beste resultaat te halen en dat ging dan over wie doet wat en over het bespreken van inzichten en informatie. Zodra er meer persoonlijke aspecten een rol gingen spelen, liet hij dat over aan anderen en hield hij zich afzijdig. Het gevolg was dat hij weinig wist over zijn collega's en studenten, en dat zij weinig wisten over hem.

Sinds het vooruitzicht naar Tel Aviv te gaan had dit hem meer dan anders beziggehouden. Hij merkte dat door zijn aanstaande vertrek naar Tel Aviv herinneringen over zijn jeugd en zijn moeder bij hem werden aangeraakt die hij lange tijd niet had gehad. Hij hoorde zijn moeder weer bestraffend en dwingend tegen hem roepen: 'denk erom dat je je zak snoep voor jezelf houdt, als je er ook maar een weggeeft zet ik je op je kruk in de gang en blijf je daar de hele nacht op zitten'.

Zijn moeder, belast door haar ervaringen in de oorlog, maakte geen grapjes. Ze heeft dat maar één keer tegen hem hoeven te zeggen. Het gevolg was wel dat hij moeilijk iets kon delen, en dat gold niet voor alleen snoep.

Hij trok de deur voor het laatst achter zich dicht en duwde, zoals hij had afgesproken met de makelaar, de sleutels van het huis in de brievenbus. Hij hoorde het metaal met een schelle klap op de kapotte tegels in de hal vallen. De taxi-chauffeur stapte gehaast uit toen hij de deur van de woning dicht hoorde slaan, liep naar hem toe en nam de koffers over. Het leek even of hij zich bedacht, maar hij herpakte zich.

'Zitten er goudstaven in die koffers?'

Het zijn maar boeken, wilde hij nog antwoorden, maar de chauffeur had de achterklep al geopend en tilde met een zucht een voor een de koffers in de taxi.

Ondertussen was Nathan op de achterbank van de taxi gaan zitten. Dat was dan dat, op naar Tel Aviv, dacht hij.

Hij keek niet meer om.

3.

Zo'n wandeling langs de Donau, in zijn ogen een woeste en eigenzinnige rivier, gaf hem altijd een overweldigend gevoel. Het nieuwe huis aan de Linzerstrasse, waar hij sinds kort met zijn vrouw en twee dochters woonde, had een prachtig vergezicht op de rivier. Zij hadden het huis gekocht omdat het dicht bij zijn huidige werk was in de nieuwe inrichting voor volksvijandige elementen te Mauthausen. Het huis gaf makkelijk toegang tot de oevers van de rivier voor een wandeling, een vrijetijdsbesteding waar hij veel van hield. Soms wandelde hij alleen, soms in het gezelschap van een van zijn kinderen. Nu liep hij met zijn oudste dochter Bente in de richting van Linz.

Het gaf hem een gevoel van trots weer "Heim ins Reich" te zijn, thuis bij de natuurlijke en logische landgenoten en thuis bij de ware ariërs die Europa naar grote hoogte zouden brengen.

Gelukkig hadden de nieuwe machthebbers in Berlijn geen moment gearzeld de beide landen, Oostenrijk en Duitsland, in 1938 in hun historische eenheid terug te brengen en zo een aanzet te geven tot het grote Duitse Rijk dat de wereld onder leiding van de Führer zou gaan leiden naar een glorieuze toekomst.

Natuurlijk zagen de kortzichtige en bekrompen westerse mogendheden alsook de Sovjets, allen verstrikt in hun overwinningsroes na de grote oorlog, dat anders. Zij zagen de expansiedrift van Duitsland en de daarmee gepaard gaande ongeoorloofde herbewapening als een gevaar voor de wereldvrede.

Het herstel van de ideale boreale wereld, zoals zijn baas Himmler dat zo treffend in een van zijn vurige toespraken had gezegd, was echter volgens hem weer een stap dichterbij gekomen. Het gaf hem een euforisch gevoel daar deel aan te hebben.

Albert Streimich was na het gymnasium van Linz, waar hij een matige leerling was, gestart met een studie rechten aan de Universiteit van Wenen. Dit was niet zijn wens geweest maar vooral onder druk van zijn ouders, met name zijn vader, gebeurd. Overigens was hij blij geweest dat hij weg was van die middelbare school in Linz. Hij ging er altijd met de nodige tegenzin heen omdat hij daar vanwege zijn wijduitstaande oren werd gepest door zijn medeleerlingen. Zij noemden hem treiterend “de zeilboot” en hingen spotprenten van zijn hoofd met overdreven afstaande oren door de hele school op, ondanks zijn klachten bij de leiding hierover.

Hij ging altijd snel na de, naar zijn smaak, saaie lessen naar huis, want vrienden had hij niet. Op weg naar huis koesterde hij de vurige wens dat er nog eens een tijd zou komen waarin hij zijn pesters te grazen zou kunnen nemen omdat hij macht over ze had.

Zijn vader was een succesvol notaris in Linz en had in de Eerste Wereldoorlog aan het westelijk front gevochten. De nederlaag van het groot Duitse Keizerrijk had echter diepe sporen bij zijn vader nagelaten en die kon zich dan ook geheel herkennen in het actuele denken van de nationaal-socialisten dat die nederlaag te wijten was aan een complot van de bolsjewieken en zionisten. Deze zouden volgens hem ernstig moeten boeten voor hun duivels werk.

Albert was in zijn opvoeding niet alleen doordrenkt met dit standpunt dat hem met de paplepel was ingegoten, maar kon er ook geen weerstand tegen bieden en iets anders bedenken, ondanks dat de relatie met zijn vader slecht was. Er was dus genoeg reden geweest voor een tegendraadse opvatting.

Notaris wilde hij absoluut niet worden, dit tot verdriet en ergernis van zijn ouders, die hem voortdurend verwijten maakten vanwege deze stellingname. Het kwam hem uiteindelijk fors de keel uit.

Ruim voor de “Anschluss” had hij zich daarom aangemeld bij de SS en was, doordat hij een helder en gewild politiek

standpunt van thuis had meegekregen, snel door de rangen gelopen, waardoor hij was opgevallen bij het partijkader. Ook was hij een fanatieke aanhanger van de Führer geworden.

Dit had uiteindelijk tot zijn huidige post geleid. Hij was trots op wat hij in korte tijd had bereikt en was voldaan over het aanzien dat zijn huidige positie, vooral bij partijgenoten, gaf.

Hij was eindelijk een factor waar mensen rekening mee dienden te houden. In gezelschappen en tijdens visites en bezoeken aarzelde hij dan ook niet om zich als zodanig te presenteren en profileren. In het openbare leven liet hij zich graag voorstaan op dit voor hem belangrijke ambt. Hij boezemde mensen inmiddels een zekere mate van ontzag en angst in.

Hij was daardoor nog meer opgevallen bij zijn meerderen. Tijdens de laatste vergadering over de inzet van de gedetineerden uit de inrichting, had hij geopperd deze te benutten in de granietgroeven van Gusen om daar de zware arbeid te verrichten, dat zou aanmerkelijk veel kosten besparen. Dat was niet tegen dovemansoren gezegd, want veel van de leidinggevende SS'ers hadden aandelen in het mijnbedrijf dat de afgravingen beheerde.

Het gevolg was dat hij de opdracht kreeg een inrichting op te zetten vlak naast de steengroeven van Gusen als dependance van de inrichting te Mauthausen, die dan vervolgens de arbeidskrachten kon leveren.

Zijn voorstel de niet meer bruikbare gedetineerden niet te behandelen als zieken maar effectief en definitief te laten verdwijnen, kon op grote steun van zijn meerderen rekenen. Hem werd gevraagd daar een werkbare oplossing voor te bedenken.

Hij had namelijk al snel begrepen dat door de aard van het werk het aantal niet meer bruikbare gedetineerden groot zou zijn, zodat een adequate methode van eliminatie nodig was. Bovendien zou deze werkwijze ook kunnen worden ingezet voor de achtergebleven gedetineerden, vooral Joden, in de

hoofdinrichting. Die werden nu meestal met een vals juridisch argument geëxecuteerd.

Zo was Albert Streimich in korte tijd een spil geworden in de inzet en eliminatie van staatsvijandige elementen van het nationaalsocialisme en oogstte hij veel waardering bij zijn meerderen.

Zijn dochter liep enkele passen voor hem uit en huppelde vrolijk langs het water. Ze had beide handen stevig in haar zakken wat het huppelen een onnatuurlijke aanblik gaf.

Bente was vanochtend onrustig geweest. Lisa, de huishoudster had haar al vroeg wakker gemaakt omdat haar vader had gezegd dat hij Bente wilde meenemen voor een ochtendwandeling langs de Donau. Dat was op zich niet bijzonder, maar vandaag was toch anders dan de andere dagen. Gisteravond na het diner had Lisa in Bente haar oor gefluisterd dat ze een verrassing voor haar had en dat Bente bij uitzondering dit in haar kamer zou mogen ophalen. Lisa sliep op de tweede verdieping, in Bente's ogen een oneindige trap hoger dan haar eigen slaapkamer. Alleen al het betreden van die trap voelde als een cadeautje voor Bente. Aangekomen in Lisa's kamer had Lisa onder haar bed een lichtbruin kartonnen doosje gepakt en het deksel langzaam opgetild. Het doosje was helemaal gevuld met gekleurde lapjes, zo op het eerste gezicht allemaal in de vorm van een driehoek.

‘Deze zijn voor jou.’

En Lisa had er nog iets aan toegevoegd.

‘Goed verstoppen hoor en tegen niemand zeggen, zeker niet tegen je vader.’

Bente was daarna snel naar haar eigen kamer gegaan en had alle gekleurde lapjes op haar bed uitgespreid. Het waren inderdaad allemaal driehoeken, elk met een eigen kleur. Bente hield van kleuren en vooral om kleuren op allerlei

manieren te rangschikken en daarna weer opnieuw te rangschikken, net zo lang tot ze de mooiste combinatie had gevonden.

Ja, dacht ze, dit vind ik het mooist en ze keek trots naar haar bed dat voor een deel was bedekt met een kleurige compositie van driehoeken. Van de rode en zwarte driehoeken had ze een vierkante buitenrand gemaakt. Het binnenste van het vierkant had ze ritmisch opgevuld met de blauwe, roze, paarse, gele en groene figuren.

Toen ze haar zusje de trap hoorde oprennen, had ze snel al de driehoeken van het bed gepakt en weer in het kartonnen doosje gestopt. Het doosje had ze zo ver mogelijk verstopt onder haar bed.

Nadat Lisa haar vanochtend wakker had gemaakt en vertelde dat haar vader haar wilde meenemen voor een wandeling, had Lisa er nog naar gevraagd.

‘Heb je het goed verstopt?’

Bente had wat onzeker geknikt en ze was toen ook wel een beetje zenuwachtig geworden, want hoe moest dat nu met die wandeling. Bente had daarom maar besloten de gekleurde figuren gewoon mee te nemen. Dan kon haar nieuwsgierige zusje deze niet vinden in haar kamer. Ze had daarom gekozen voor haar groene jas. Daar zaten ruime zakken in waar alle lapjes inpasten, zelfs haar handen konden er nog bij, ook als ze huppelde. Wat Bente niet wist, was dat de lapjes van het bureau van haar vader afkomstig waren. Het waren er zoveel dat Lisa meende dat enkele van elke kleur niet gemist zouden worden en dat het een mooi cadeau voor Bente zou zijn om mee te spelen.

De aanblik van zijn huppelende dochter vervulde Albert Streimich met vreugde en ontroering. Hij hield veel van zijn kinderen. Vaak had hij gedacht hoe bijzonder het moest zijn als zijn kinderen en kleinkinderen later aan hem zouden

denken. Zouden zij hem mede zien als de grondlegger van de glorieuze samenleving waarin zij dan zouden leven?

Een samenleving die zou voldoen aan het ideaal van de nationaalsocialisten en die een leidende rol in de wereld zou spelen. Een maatschappij die ontdaan was van schadelijke en ontwikkeling belemmerende elementen. Hij kon zich niet voorstellen dat zij niet trots op hem, als vader en grootvader zouden zijn.

Opeens begon het hem te irriteren dat zijn dochter met haar handen in haar zakken bleef lopen.

‘Haal je handen uit je zakken.’

De zware stem van haar vader deed Bente altijd schrikken. Ze was opeens de gekleurde figuren die ze had weggestopt in haar jas helemaal vergeten en trok snel haar handen uit haar zakken. Ze had te laat in de gaten dat met haar handen ook gekleurde lapjes meekwamen.

Hij keek verbaasd naar het tafereel. Het leek aanvankelijk of hij wilde lachen maar hij klonk plotseling boos.

‘Die zijn niet voor ons. Geef maar hier, dan gooien we ze straks samen in het haardvuur.’

Bente haalde haar zakken leeg, pakte de lapjes bij elkaar en overhandigde de figuren aan haar vader die daarbij geërgerd naar zijn dochter keek.

Hij zag niet dat een van de driehoeken, een groene op de grond dwarrelde.

‘Kom Bente, we gaan nu naar huis’.

Met ferme passen liep hij al wat vooruit. Bente bukte snel, griste de groene figuur van de grond en stopte het diep weg in een van haar zakken.

‘Ik kom papa, ik kom.’

4.

Het was vandaag uitzonderlijk warm, heet zou je zelfs kunnen zeggen. Nathan kon zich niet herinneren dat het ooit zo warm was geweest sinds hij in Tel Aviv was aangekomen en daar een permanent onderkomen had gevonden. De thermometer moest zeker ergens rond de 35 graden Celsius staan. Hij had echter geen berichten over extreme hitte op de radio of televisie gehoord of gezien.

Meestal waaide er wel een prettig briesje van over de Middellandse Zee dat enige verkoeling gaf, vandaag was daar echter geen sprake van. Hij voelde zijn zweet langzaam via het midden van zijn rug zijn bilnaad inlopen, ook dat was uitzonderlijk.

Ondanks de hitte had hij toch besloten een wandeling langs de boulevard en daarna verder door het Charles Clore park te maken, zoals hij wel vaker ter ontspanning deed. Het was een aangename en niet te lange route zo langs het Heatzel Betashach museum en in ieder geval gaven de palmen en hoge struiken in het park met hun typerende geur van kamille, enige verkoeling.

Hij liep deze route altijd als hij naar Jaffa Beach ging om vandaar verder door de Midron tuin naar zijn favoriete stek te gaan: Vista Coffee, een erg charmante koffiebar, die je eigenlijk meteen ziet als je Jaffa langs de kust vanuit het westen binnen komt. Je kunt er lekker aan zee zitten. En, niet geheel onbelangrijk, ze hebben heel goede koffie en heel lekkere minibroodjes met tonijn. Hij kwam er dan ook met enige regelmaat om een hapje te eten. Het was een van de eerste suggesties die hij van zijn collega's op de universiteit had gekregen en dit was zeker geen slechte.

Behalve het heerlijke en rustgevende uitzicht op de zee, waren ook de rotsen van Andromeda zo vlak voor de kust altijd een markant beeld. Zijn drukke baan vereiste dat hij van tijd tot tijd enige rust opzocht. Deed hij dat niet dan zou zijn brein zeker overlopen, en niet altijd met zinvolle gedachten.

Ook deze keer was Vista Coffee zijn bestemming. De wandeling was aangenaam en rustig geweest. Wel had hij zijn tempo aangepast aan de weersomstandigheden, hij had er iets langer over gelopen dan gebruikelijk.

Nathan zag bij aankomst dat het iets drukker was dan hij gewend was. Hij liep het terras op en vond nog een vrij tafeltje bij het glazen windscherm. Het was zo'n klein rond tafeltje dat slechts bedoeld was voor twee personen. Hij trok een van de twee stoelen onder de tafel vandaan en ging zuchtend zitten. De bediening had hem snel opgemerkt en een goed gehumeurde, mooie en slanke brunette met lang haar in een vlecht kwam naar hem toe.

‘Goedemiddag, waarmee kan ik u helpen?’

Hij kon veel antwoorden op deze vraag bedenken maar hield zich in en bestelde, eigenlijk zoals altijd, een dubbele espresso, een broodje tonijn en een broodje warm pekelvlees. In korte tijd stond het bestelde voor hem en de serveerster wenste hem met een verleidelijke lach smakelijk eten en schoof de rekening alvast onder het schoteltje van zijn koffie, zodat het bonnetje niet zou wegwaaien. In zijn ogen een overbodige maatregel want het was zo goed als windstil. Het zal wel een gewoonte zijn die je niet snel afleert, dacht hij nog. Veel beroepen hebben immers hun geconditioneerde handelingen en reflexen. Bij elke handeling keer op keer nadenken zou het leven ondragelijk en niet te hanteren maken.

Zijn blik verdwaalde langs de Andromeda rotsen over de Middellandse Zee. De horizon leek een uitgegumde potloodstreep.

Hij was nu inmiddels vier jaar in Tel Aviv en had zich naar zijn eigen gevoel meer dan redelijk vertrouwd gemaakt met zijn nieuwe plek. Niet alleen als woonplaats maar ook als plaats om te werken en te ontspannen. Alleen de taal was een probleem geweest. Niet om te lezen, want dat was hij

wel gewend vanuit zijn opvoeding en werk, maar de taal spreken en de soms zeer lokale uitdrukkingen begrijpen, was toch echt van een andere orde geweest.

Het was hem tegengevallen dat hij er zolang over had gedaan de taal goed machtig te worden. Temeer daar hij zichzelf wat dat betreft hoog had ingeschat. Dat was op zich niet ongewoon want hij was een intelligente man die zaken snel leerde en tot zich nam om ze vervolgens doelmatig toe te passen.

De eerste periode was overigens geheel anders verlopen dan hij had gedacht. Onvoldoende was het bij zijn wens tot emigratie en leven en werken in een ander land en een andere omgeving tot hem doorgedrongen dat de staat Israël niet zomaar een staat is. Onder internationale druk en met name met steun van de Verenigde Staten was in 1948 de staat Israël gesticht. Het leek er soms op dat de internationale gemeenschap zo de schuld probeerde af te lossen voor wat de Joden in de Tweede Wereldoorlog was aangedaan.

De stichting van de staat was vanzelfsprekend tot groot ongenoegen van de toenmalige bewoners van het gebied; de Palestijnen die letterlijk van huis en haard werden verdreven door de stroom Joden naar het beloofde land. Die toestroom was het gevolg van het zionisme, dat zich had vastgezet in veel Joden. Dat dit tot grote vijandschap heeft geleid tussen beide bevolkingsgroepen mag dan ook niet verbazingwekkend zijn, en dat is dan nog een understatement. Het gevolg was dat Israël een goed en sterk leger heeft ontwikkeld, dat al menige slag heeft gewonnen.

Niet dat Nathan een voorstander van militarisme was, maar hij begreep wel dat het land zich op deze wijze teweerstelde tegen de ontstane vijandschap en agressie.

Hij was zich er echter niet van bewust geweest dat hij door zijn emigratie ook dienstplichtig was geworden en daarom onder de wapenen werd geroepen en verder bleef dienen als reservist. Die militaire dienst was een indrukwekkende tijd

geweest. Veel trainen en vooral leren hoe je effectief vecht in tijden van nood.

Al snel na zijn rekrutering en training werd hij, kennelijk door zijn achtergrond en intelligentie, ingedeeld bij de inlichtingendienst van het leger en wel in het bijzonder bij de afdeling die zich met cryptografie bezighield.

In ieder geval was dat minder fysiek inspannend dan in de operationele eenheden, die om de haverklap werden ingezet om brandjes te blussen in probleemgebieden zoals de Westbank en de Gazastrook. En dat was geen ongevaarlijke klus.

Terwijl zijn blik nog steeds de horizon langs ging, bedacht hij dat hij blij was dat die militaire periode achter hem lag. Hoewel hij veel in het leger had geleerd en veel nieuwe mensen had ontmoet en er ook vrienden aan had overgehouden, ging er toch niets boven het werk aan de universiteit dat hij nu weer deed. Ondanks dat wetenschappelijk onderzoek zijn voorkeur had, vond hij hier in Tel Aviv het lesgeven en promoties begeleiden minstens net zo prettig en leerzaam.

Vooral de voortdurende actiemodus in het leger stond hem tegen, hierdoor was er namelijk geen tijd voor reflectie en vragen. Vaak had hij op de momenten dat dit hem naar de keel vloog aan thuis moeten denken, aan de momenten waar zijn moeder hem leerde dat het stellen van goede vragen niet alleen van levensbelang maar ook een kunst was. Hij ontbeerde haar wijsheid als hij in zo'n stemming verkeerde. Ook miste hij haar liefdevolle aandacht en ervoer hij vaak hardheid en schraalheid in zijn bestaan. Met enige tussenpozen had hij dat gevoel van gemis van warmte, aanhanke-lijkheid en liefde zoals hij dat in zijn vroege jeugd bij zijn moeder had beleefd. Wellicht kwam dat doordat hij alleen leefde en geen partner had. Hij had zich er ook in de tijd dat hij nu in Tel Aviv woonde niet voor ingespannen. Toch was hij niet blind voor het vrouwelijk schoon en had hij zijn voorkeuren bij de eerste aanblik, maar het bleef vooral bij observeren.